Ympäristöministeriö Neuvostoraportti EU/13/2024-YM-7

Pietarinen Aino
Nikula Taina

8.2.2024

Ympäristöministerien epävirallinen kokous 15.-16.1.2024

Kokous

Ympäristöministerien epävirallinen kokous, 15.–16. tammikuuta 2024

EU:n ympäristöministereiden epävirallinen kokous pidettiin Brysselissä 15.-16.1.2024. Ensimmäisenä päivänä Suomea kokouksessa edusti ympäristö- ja ilmastoministeri Kai Mykkänen ja toisena päivänä ympäristöneuvos Taina Nikula.

Kokouksessa keskusteltiin ilmastonmuutokseen sopeutumisesta, oikeudenmukaisesta siirtymästä ja kiertotaloudesta puheenjohtajan taustaasiakirjojen pohjalta. Ilmastonmuutokseen sopeutumisen osalta keskustelua käytiin pian valmistuvan eurooppalaisen ilmastoriskiarvion (EUCRA) pohjalta. Oikeudenmukaisen siirtymän politiikkakehyksen osalta keskusteltiin siitä, millaisia seuraavia askeleita EU:n ja jäsenvaltioiden tulisi ottaa, jotta voitaisiin varmistaa oikeudenmukainen siirtymä siten, että se on laaja-alaisesti hyväksyttävää, osallistavaa ja sosiaalisesti oikeudenmukaista. Kiertotalouden osalta keskustelua puolestaan käytiin siitä, pitäisikö resurssien käyttöä ja sen ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia vähentää ja miten hyvin suunniteltu EU-prosessi voisi luoda yhtenäisen kiertotalouspolitiikan seuraavien vuosien aikana.

Maanantai 15.1.2025

Johdantopuheenvuoro: David Van Reybrouck, kirjoittanut kolonialismista, ilmastosta ja demokratiasta

David Van Reybrouck johdatti avauspuheenvuorossaan ministerien keskustelua päivän aiheisiin. Merkittävät maailmanlaajuiset haasteet kuten pandemia, ilmastonmuutos, alueelliset konfliktit ovat haasteellisia kansalaisille ja talouksille. Lisäksi vastakkainasettelun lisääntyminen, mikä on yhteinen ymmärretty totuus ja sosiaalisen median vaikutus näihin. EU:n jäsenmaiden tulisi olla yhtenä rintamana rakentamassa yhteisymmärrystä ongelmien ratkaisemisessa. Mikä on politiikan ja poliitikkojen rooli ja merkitys tulevaisuudessa, kun ilmiöillä on vaikutusta kansalaisten arkeen, kuinka laajentaa demokratiaa ja yhteenkuuluvuutta?

Ensimmäinen keskusteluosio: Sopeutuminen ja resilienssi – ilmastoriskit: onko EU valmiina?

Puheenvuoro: Leena Ylä-Mononen, Euroopan ympäristöviraston (EEA) pääjohtaja

EEA:n eurooppalaisen ilmastoriskien arviointi (EUCRA) arvioi kattavasti nykytilan ja tulevat ilmastoriskit Euroopassa. Vuosi 2023 on ollut melko varmasti lämpimin 100 000 vuoteen. Tämän tulisi olla herätys kaikille, sillä maailmanlaajuisesti lähennellään jo, 1,5 asteen lämpenemistä. Manner-Euroopassa vaikutukset voivat olla vielä laajemmat, ja saattaa olla, että jopa 7 asteen lämpenemistä voi odottaa vuosisadan loppuun mennessä. Lämpeneminen aiheuttaa merkittäviä taloudellisia tappioita tulvien, kuivuuden, metsäpalojen ja lämpöaaltojen vuoksi.

EEA on työstänyt raporttia yhdessä DG CLIMA:n ja joidenkin jäsenvaltioiden kanssa, ja raportti julkaistaan huhtikuussa. Sillä pyritään auttamaan ilmastonmuutokseensopeutumiseen liittyvien painopisteiden määrittämisessä, tukemaan eri politiikkojen kehittämisessä ja investointien sekä rahoituslähteiden, mukaan lukien MFF, priorisoinnissa, sekä kansallisten ja alueellisten riskinarvioiden laatimisessa.

EUCRA-raportissa on kolme eri tasoa: riskien omistajuus on EU-taso, yhteinen omistajuus ja kansallinen taso. Monilla jäsenmailla on jo toimintasuunnitelmia lämpöaaltojen varalle. Kuinka tulvat ja lämpöstressi esimerkiksi vaikuttavat satoihin eri puolilla Eurooppaa ja mitä kriisejä tästä voi aiheutua? Yhteisellä maatalouspolitiikalla (CAP) ja sen kriisitilanteiden joustomekanismilla on rooli, mutta soveltuuko se ympäristöriskeihin? Euroopan tulisi tehdä enemmän ilmastonmuutokseen sopeutumisessa maataloudessa, erityisesti Etelä-Euroopassa. EU:n solidaarisuusrahastolla on merkittävä rooli sopeutumisessa, mutta ovatko sen varat riittävät?

Kuinka tästä edetään? On välitön tarve tehdä enemmän ja valmistautua muuttuvaan ilmastoon ja sen aiheuttamiin riskeihin. Jäsenmaat työstävät tai ovat jo tehneet kansallista sääntelyä ja suunnittelua. On arvioitava, kuinka paljon investointeja tarvitaan, jotta yhteiskunta on muutoksiin valmis, ja kuinka riskejä hallitaan. Jo 3 asteen lämpenemisen vaikutukset ovat arvaamattomat. EU:n ja jäsenvaltioiden on työskenneltävä yhdessä.

Komissaari Wopke Hoekstran mukaan riskien omistajien tunnistaminen ja ratkaisujen priorisointi on tärkeää. Ilmastonmuutoksen hillinnässä on jo toimittu, mutta sopeutumisessa on vielä paljon tehtävää. Jäsenmaissa seurataan, mitä EU:ssa tehdään, vaikka pääosin toimet ovat paikallisia ja tätä keskustelua tulee jatkaa kansallisesti ja paikallistasolla, mutta myös EU:n on ehdottomasti parannettava toimintaansa.

Ilmastonmuutoksen hillintä pysyy ilmastotoimien ytimessä. Alustuksessa mainittiin 3 astetta, kuitenkin paljon puhutaan 1.5 asteesta – epämiellyttävä todellisuus on se, että syistä joita ei vielä tunneta, Eurooppa lämpenee vielä nopeammin. Euroopan on siis tehtävä enemmän valmistautuakseen muutoksiin.

Sopeutumista koskeva tiedonanto tulee maaliskuussa vastaamaan alustuksessa esitettyihin kysymyksiin eli kuinka kansalaisia ja talouksia voidaan suojella paremmin ilmastonmuutoksen vaikutuksilta. Tällä on ennen kaikkea valtava merkitys kansalaisiin. Vaikutukset ovat merkittäviä jäsenmaille myös BKT:n suhteen, ja muutosten sekä toimenpiteiden on oltava systemaattisempia.
Jäsenmaat toivat puheenvuoroissaan esille erilaisia viimeaikaisia ympäristökatastrofeja alueillaan. Lisäksi jäsenmaat esittivät näkemyksiään vastauksena kolmeen eri kysymykseen.

Jäsenmaat toivat puheenvuoroissaan esille erilaisia viimeaikaisia ympäristökatastrofeja alueillaan. Lisäksi jäsenmaat esittivät näkemyksiään vastauksena kolmeen eri kysymykseen.

1. *Mitkä ovat EEA:n EUCRA-raporttiluonnoksen tietojen perusteella mielestänne kiireellisimmät haasteet EU:n ja jäsenmaiden keskeisissä ilmastoriskeissä? Mitkä ovat vaikuttavan toiminnan suurimmat esteet?*

Jäsenmaiden mukaan infrastruktuurin ja rakennetun ympäristön parantaminen, ja myös luonto sekä maatalous tarvitsevat lisätoimia. Vesienhallinta, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, ja luontoon perustuvien ratkaisujen käyttöönottaminen ovat tiiviisti linkittyneitä ilmastohaasteisiin. Alueiden erilaisuus, maaseutu- ja kaupunkialueet eroavat toisistaan, myös jäsenmaiden erilaiset kansalliset olosuhteet. Nostettiin esiin tarve EU:n vesistrategialle. Puheenvuoroissa nostettiin esiin myös resurssitehokkuus ja vesivarojen suojelu sekä digitalisaatio vesihuollossa ja vesi-infrassa. Haavoittuviin ekosysteemeihin kohdistuu entistä enemmän vaikutuksia.

Puheenvuoroissa korostettiin myös sitä, että ympäristö- ja maataloussektoreiden tulisi toimia tiiviisti yhdessä sopeutumistoimissa, koska maatalouteen kohdistuu suuria haasteita, mutta niihin tulee tarttua. Maa- ja metsätaloudella on erityisen tärkeä ja kriittinen rooli ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Tarvitaan riittävän kattavaa tietoa ruuantuotannon roolista ilmastonmuutoksessa. Esitettiin

myös näkemyksiä, että maatalouden erityisvaliokunta kaipaisi uudistamista. Lisäksi nostettiin esiin se, millaista metsätaloutta EU kannustaa toteuttamaan.

Lisäksi katsottiin, että olisi kiinnitettävä huomiota kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin ihmisryhmiin. Päällekkäisyyksiä tulisi välttää. Haasteeseen on mahdollista vastata vain yhdessä, ja EU-tasolla sekä hyödyntää sisämarkkinoita tarpeen mukaan. Rahoituksen ja resurssien vähyys sekä tiedon puute ovat haasteita. Sopeutuminen ei ole vaihtoehto hillinnälle. Myös YK-taso tulisi huomioida, ja on tärkeää ottaa sidosryhmät mukaan työhön.

2. *Miten EU:n ja jäsenvaltioiden yhteistyötä voitaisiin mielestänne tehostaa yhteiskunnallisen ja taloudellisen resilienssin lisäämiseksi? Mistä näette eniten lisäarvoa EU:n tuleville toimille?*

Yleisesti katsottiin, että EU:n ja jäsenmaiden on toimittava yhdessä, ja yhteisesti omistettuihin riskeihin tulee vastata järjestelmällisellä ja yhtenäisemmällä, EU:n yhteisellä toimintalinjalla. Nykyisten EU:n aloitteiden ja toimenpiteiden hyödyntämisen ja parantamisen mahdollisuudet tulee hyödyntää sen sijaan, että luodaan uusia keinoja. Esimerkiksi kansalliset energia- ja ilmastosuunnitelmat, tulee hyödyntää.

Sopeutuminen nähdään laajasti kansallisena, alueellisena ja paikallisena kysymyksenä. Toimenpiteiden tulisi siten olla paikallisesti soveltuvia, huomioiden jäsenmaiden erilaiset olosuhteet. Yhteistyö tulee varmistaa paikallis- ja alueviranomaisten kanssa, mutta EU:lta odotetaan lisää vaikuttavaa ohjausta, resursseja ja yhteistyötä parhaisiin käytäntöihin sekä toimintatapoihin sopeutumisen kannalta. Sopeutumista on muokattava paikallisiin olosuhteisiin ja erityispiirteisiin, mutta myös sopeutumisen valtavirtaistaminen on tärkeää. Varautumisessa on panostettava ennaltaehkäisyyn.

Vastuu on julkisen puolen lisäksi myös yksityisellä sektorilla. Parhaat käytännöt, tieto ja rahoitus tulisi olla saatavilla. EU:n laajuista koordinaatiota tarvitaan, mutta myös kansainvälinen yhteistyö on tärkeää, sillä haasteet ovat rajat ylittäviä. Tulisi keskittyä erityisesti rajat ylittäviin toimenpiteisiin eikä niihin, jotka menevät liian pitkälle jäsenmaan kansalliseen sääntelyyn. Olisi keskityttävä etenkin (naapuri)valtioiden väliseen yhteistyöhön.

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen on myös taloudellisesti järkevää, ja se edellyttää niin lyhyen aikavälin investointeja ja kannustimia, kuin uudenlaisia rahoitusmuotoja. Sopeutumisen rahoituksesta on sovittava ja panostettava myös kiertotalouteen sekä luonnon monimuotoisuuteen, vaikka toisaalta katsotaan, että vesistöt ja maaperä tulee olla toimenpiteiden suunnittelussa kärjessä. Uudet toimenpiteet, esimerkiksi hiiliviljelyn käynnistäminen olisi tärkeää. Ympäristön lisäksi myös energiasektorin muutokset tulee ottaa huomioon.

3. *Millä tavoin komission olisi mielestänne hyödynnettävä EUCRA:n raportin tuloksia vuoden 2021 sopeutumisstrategiaansa ja nykyistä politiikkakehystään laajemmin?*

Puheenvuoroissa katsottiin, että EUCRA on hyödyllinen ja tärkeä tulevien poliittisten linjausten ja toimenpiteiden kannalta. Se on myös hyvä pohja kansalliselle työlle. Toimenpiteiden määrän sijasta tulisi keskittyä niiden vaikuttavuuteen. Tietopuutteita tulee täyttää parantamaan ymmärrystä riskeistä, ja tietoa tulee vaihtaa ja jakaa. Viestintäteknologiaa tulee hyödyntää entistä paremmin. Myös paremmalle ennustemallinnukselle on selkeä tarve.

Riskien omistajuus tulisi hahmottaa nykyistä paremmin ja ehkäistä sellaisia rakenteita, jotka estävät erilaisten poliittisten ratkaisujen käyttöönottoa. Komission tulisi tukea jäsenvaltioita riskien tunnistamisessa. On tärkeää pystyä yhdistämään eri riskien vaikutukset, eri sektoreille ja maantieteellisesti. Tulisi keskittyä monimutkaisten riskien hallintaan yksittäisen sijasta.
Katsottiin, että komission tulisi päivittää EU:n sopeutumisstrategia. Sopeutumista tulee suunnitella yli sektorirajojen. Suurin osa riskeistä on yhteisomistuksessa, joten on tarve yhteisille eurooppalaisille toimille jäsenvaltioiden toimenpiteiden lisäksi.

EEB:n (European Environment Bureau, Euroopan ympäristötoimisto) pääsihteeri Patrick Ten Brink´in mukaan kansalaisyhteiskunnan merkitystä ei voi ohittaa. Kuten jäsenmaat toivat esille, eri

neuvostokokoonpanojen yhteistyö on tärkeää. Korkean kunnianhimon tason tavoitteleminen 2040 – tavoitteessa on erittäin tärkeää, ja on myös sitouduttava sen toimeenpanoon. EU-maissa on toimeenpantu EU:n ilmastolaki, mutta jokaisessa jäsenmaassa ei ole oikeudellisesti velvoittavia toimenpiteitä, jotka ovat tulevaisuudessa avainasemassa toimenpiteiden nopeassa toteuttamisessa. Ilmastolain päivitys on tärkeä seuraavan komission ohjelmassa. Toimenpiteiden kannalta merkittäviä ovat myös rakennusten energiatehokkuus, yhdyskuntajätevesidirektiivi, ekosuunnitteludirektiivi ja monet muut. Maatalouden roolia ei voi ohittaa, eikä myöskään EU:n monivuotisten rahoituskehysten (MFF) asemaa, sillä investoinnit ovat välttämättömiä ilmastonmuutoksen hillinnän ja sopeutumisen toteuttamisessa. Toivottavasti tulossa olisi vihreän kehityksen ohjelma II, ja mukana olisi myös sosiaalinen ulottuvuus.

Puheenjohtaja veti keskustelun yhteen todeten, että aihe on hyvin merkittävä. Ilmastonmuutokseen sopeutumisella on yhdyspinnat erityisesti maatalous-, kala-, vesipolitiikkaan, talouden sietokykyyn, strategiseen infrastruktuuriin ja biologisen monimuotoisuuden suojeluun. Jäsenmaat kommentoivat laajasti eri toimenpiteiden ja niiden toteuttamatta jättämisen kustannuksia, epäoikeudenmukaisuutta, alueiden ja maiden välisiä eroja. Yhteistyö on välttämättömiä, riskit ovat rajat ylittäviä ja EU:n tukea tarvitaan.

EEA:n pääjohtaja Leena Ylä-Mononen viittasi puheenjohtajan yhteenvetoon ja toi esille, että ympäristöviraston tehtävä on kerätä tietoa, tehdä analyysejä ja jakaa tietoa. Lähestymistapa on kokonaisvaltainen ja tärkeää on, kuinka keskustelu integroidaan eri aloille. Erityisesti maataloudessa tarvitaan strategiaa tuleviin muutoksiin, mutta asia koskee myös muita sektoreja. Paikalliset olosuhteet tulee ottaa huomioon, mutta vaikutukset ovat usein rajat ylittäviä ja niitä on hoidettava yhdessä.

Komissaari Hoekstra korosti eri sektoreiden välistä yhteistyötä, sillä asia koskettaa lähes koko EU:ta ja kaikkia sektoreita. EU:lta odotetaan paljon, mutta sen toimivalta sopeutumisessa on kuitenkin rajallinen. On kehitettävä parhaat toimintatavat, erityisesti suhteessa aluetasoon. Mikä on EU:n rooli tässä, sillä jäsenmaissa ja alueilla tiedetään parhaiten, mitä siellä tapahtuu. Sopeutuminen ja tarve siihen on erilaista eri jäsenmaissa, maiden maantieteellisistä ja muista eroista johtuen. Rahoitus on osaltaan haastava kysymys, sillä EU:n rahoitusta odotetaan, mutta mikään toimielin ei yksin pysty tähän vastaamaan. Myös yksityinen sektori tulisi saada rahoitukseen mukaan.

Toinen keskusteluosio: Oikeudenmukainen siirtymä – suuntaviivat ja tulevaisuuteen sopiva politiikkakehys

Puheenvuoro: Rudy De Leeuw, Euroopan talous- ja sosiaalikomitean edustaja

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on erinomainen, ja vihreän siirtymän on oltava yhteiskunnallinen murros. Oikeudenmukaisessa siirtymässä ei ole kyse vain energiasta, vaikka se onkin päähuomion kohteena. Euroopan talous- ja sosiaalikomitean oikeudenmukaisen siirtymän politiikkakehyksen (JTPF) 6 keskeistä toimintalinjaa ovat:

1. Kokonaisvaltainen, koordinoitu ja integroitu poliittinen lähestymistapa on foorumin keskiössä
2. JTPF mahdollistaa kestävän talouden, joka tuottaa hyvinvointia kaikille maapallon rajojen sisällä
3. Eurooppalainen yhteiskuntamalli ja jäsenvaltioiden hyvinvointijärjestelmät ovat JTPF:n selkäranka
4. Työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu, kansalaisvuoropuhelu sekä paikallis - ja alueviranomaisten osallistuminen ovat foorumin toteuttamisen kulmakiviä
5. Vahva ja kestävä yritystoiminta on JTPF:n toiminnan edellytys
6. Riittävä investointi oikeudenmukaiseen siirtymään on keskeistä JTPF:n toteutumisen kannalta

Komissaari Hoekstran mukaan oikeudenmukaisessa siirtymässä on huomioitava kansainväliset, jäsenvaltioiden väliset ja eri yhteiskuntien erot. Millainen on EU:ssa jo tehty työ ja käytössä olevat rahoitusvälineet, ja jäsenmaiden näkemykset tähän.

Jäsenmaat toivat keskustelussa esille näkemyksiään talous- ja sosiaalikomitean lausuntoon.

1. *ETSK:n lausunnossa esitetään oikeudenmukaista siirtymää koskevan EU:n politiikan kehyksen kuusi keskeistä osatekijää sekä lyhyen ja pitkän aikavälin erityistoimenpiteitä. Mitkä näistä ovat mielestäsi tärkeimpiä? Haluatko lisätä luetteloon erityisiä toimenpiteitä?*

Jäsenmaiden puheenvuoroissa painotettiin, että ilmastonmuutoksen hillintään tulisi keskittyä mahdollisimman tehokkaalla ja oikeudenmukaisella tavalla. Oikeudenmukaisen siirtymän lisäkeinojen tarve olisi minimoitava. Ilmastonmuutoksen hillintäpolitiikan tehokas suunnittelu on tärkeää. Oikeudenmukainen siirtymä edellyttää pitkän aikavälin näkemystä. Ilman vihreää siirtymää ei synny myöskään sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Heikoimmassa asemassa olevien hyötyminen siirtymästä ei tapahdu ilmastopolitiikan vaan sosiaalipolitiikan kautta, ja siihen liittyy työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan kehittäminen, sekä osaamisen kehittäminen. Vihreän siirtymän hyödyt on jaettava tasapuolisesti jäsenmaissa sekä niiden välillä. Taaksepäinlaskentaa tulee välttää. Kansalaisten tulee olla EU-politiikan keskiössä ja lisäksi on huomioitava myös sukupuolten välinen tasa-arvo. Kansallisilla aluekehityssuunnitelmilla ja niiden kehittämisellä on tässä myös rooli.

Oikeudenmukaiseen siirtymään tulee sitoutua ja sosiaali- ja ympäristötavoitteet tulee kytkeä toisiinsa. Myös kansainvälisen työjärjestön (ILO) rooli tulee huomioida. Lisäksi tulee varmistaa riittävän osaava työvoima. Oikeudenmukainen siirtymä on keino saavuttaa ilmastoneutraalius. Oikeus ihmisarvoon, perustarpeisiin, kestävään energiaan ja puhtaaseen veteen ovat keskeisiä elementtejä ja siirtymä ei saa rajoittaa pääsyä perustarpeisiin. Sosiaalisen ilmastorahaston on tarkoitus osaltaan huolehtia, että nämä perustarpeet voivat toteutua. Vihreä siirtymä tarkoittaa muutosta myös kulutustottumuksissa ja tuotannossa.

Keskustelussa painotettiin, että on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä kansalaiset toivovat - tarvitaan myönteisiä toimia, ei ainoastaan kieltoja ja veroja. Laaja-alainen yhteiskunnallinen yhteistyö, alue- ja paikallistasolla, uusiutuvan energian saatavuuden varmistaminen, syrjäytymisriskin ja energiaköyhyyden vähentäminen tulee olla tavoitteena. Tarvitaan oikea-aikaisia ja suunnitelmallisia investointeja uusiutuviin energiamuotoihin ja luopumista fossiilisesta energiasta niin liikenteessä kuin rakentamisessa. Keskustelua tulisi käydä myös sosiaaliasioista vastaavien ministereiden kanssa. Työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun parantaminen kolmoiskriisin ratkaisemiseksi on myös tärkeää.

Korostettiin sitä, että poliittisten ratkaisujen tulee olla kansalaisille hyväksyttäviä. Ilmastonmuutos vaikuttaa kaikkiin, joten negatiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia tulee lieventää. Alue- ja paikallistaso on tärkeä köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisessä, osaamisen parantamisessa, vihreissä työpaikoissa, ja jotta voidaan toteuttaa kunnianhimoisia sosiaalisia ilmastosuunnitelmia. Kukaan ei saa jäädä taka-alalle politiikassa, eikä sosiaalisia näkökohtia voi ohittaa.

2. *Vuoden 2022 euro barometritutkimus näkemyksistä vihreän siirtymän oikeudenmukaisuudesta osoittaa, että vain 50% vastaajista on sitä mieltä, että EU tekee riittävästi oikeudenmukaisen siirtymän varmistamiseksi ja että vain 46% vastaajista luottaa siihen, että vuoteen 2050 mennessä kestävä energia, tuotteet ja palvelut ovat kohtuuhintaisia kaikille, myös pienituloisille. Miten voimme parhaiten hallita yhteiskunnallisen taaksepäin jäämisen riskejä vihreässä siirtymässä ilman, että peräännymme sitoumuksissamme?*

Jäsenmaiden mukaan on tärkeää säilyttää eurooppalainen yhteiskuntamalli ja kehittää sitä. Mutta vihreään siirtymään liittyy myös näkemyseroja ja se voi aiheuttaa eriarvoisuutta, mikä tulisi korjata. Keskustelu tulee kääntää mahdollisuudeksi siten, että yhtä suurempi joukko ihmisiä yhteiskunnassa voi hyötyä siirtymästä. Siitä ei tule tehdä vaikeaa tai haitallista.

Puhdas ilma, sähköautot, kilpailukyvyn parantaminen ovat tärkeitä, mutta niihin liittyy epäoikeudenmukaisuuden elementti. Eri toimenpiteitä tulee kehittää ja jatkaa. Energiaköyhyys ja liikenneköyhyys eivät saa lisääntyä. Öljykattiloista siirtyminen lämpöpumppuihin tulee tehdä mahdolliseksi. Maatalous-sektori tulee saada mukaan täyspainoisesti.

Joissakin puheenvuoroissa katsottiin, että siirtymä edellyttää tehokasta poliittista ja pitkäaikaista rahoitustukea. Jäsenmaat tarvitsevat lisää joustavuutta rahoitusinstrumenteissa. Lainsäädäntöön tulee sisällyttää liitännäistoimenpiteitä ja välineitä jäsenvaltioiden tietyn liikkumavaran toteuttamiseksi ja varmistamiseksi. Reilu kilpailu EU:n ja kolmansien maiden yritysten välille tulee varmistaa. Lisäksi tarvitaan rahoitusvälineitä investointien tukemiseksi. Rahoitus ei saa jäädä jäsenmaiden ratkaistavaksi, vaan tulee olla myös EU-tason rahoitusta. Jotkut jäsenmaat korostivat myös, että uudet avaukset ja ilmastoneutraalit teknologiat edistävät talouskasvua, mutta siirtymä onnistuu vain, kun talous kasvaa, joten on taattava yrityksille ja kansalaisille mahdollisuuksia tähän. On myös kiinnitettävä enemmän huomiota aiheuttaja maksaa - periaatteeseen ja ympäristölle haitallisten tukien poistamiseen. Fossiilivapaata energiaa tulee tuottaa, ja ydinvoimalla on tässä keskeinen rooli.

Keskustelussa todettiin, että nämä lähtökohdat ovat jo mukana useissa EU-politiikoissa ja FF55-ilmastopaketissa, joten onko lisäarvoa kokonaisvaltaisen strategian kehittämisessä. Olisi keskityttävä asianmukaiseen olemassa olevan sääntelyn täytäntöönpanoon ja arviointiin. Myös vuoropuhelun merkitystä korostettiin.

Hiilen hinnoitteluun tulee panostaa useilla sektoreilla, myös maataloudessa, ja sen kustannustehokkuuteen. Maaseudulla on edistettävä kestävää sosioekonomista kehitystä, ehkäistävä yhteiskunnallisia konflikteja ja muutosvastarintaa. Maaseutuyhteisöjen mukana olo on tärkeää, koska niillä on eniten menetettävää. Investoinnit uusiutuvaan energiaan on mahdollisuus investoida maaseudulle. Ympäristön pilaantuminen vaikuttaa paljon heikoimmassa asemassa oleviin ryhmiin. Köyhimpiä kotitalouksia tulee kannustaa tekemään vihreämpiä valintoja.

Päästökauppa ja taakanjako ovat tärkeitä, mutta toissijaisuusperiaatetta tulee myös kunnioittaa. Päästökaupan laajentamisen vaikutuksia asumiseen ja liikenteeseen on arvioitava huolella ja varmistettava, että ilmastotoimien sosiaalirahastoa hyödynnetään asianmukaisesti. Yksityisen sektorin, erityisesti pk-sektorin mukana oloa tulisi vahvistaa oikeudenmukaisen siirtymän työssä. Samoin myös sidosryhmien, kuntien, elinkeinoelämän ja jokaisen kansalaisen mukaan ottaminen on tärkeää siirtymän hyväksyttävyyden kannalta.

EEA pyrkii tuottamaan tähän keskusteluun tarvittavia tietoja ja analyysejä ympäristö- ja ilmastotoimista yhteistyössä muiden toimielinten kanssa. Ympäristökuormitukseen vastaaminen voi luoda uutta eriarvoisuutta. EEA laatii syyskaudella oikeudenmukaisen siirtymän instrumentteja koskevan analyysin parhaista käytännöistä.

EEB katsoi, että EU tarvitsee uuden tulevaisuussopimuksen, uuden yhteiskuntasopimuksen. Kansalaisten on voitava luottaa siihen, että heillä on hallitusten tuki siirtymässä. Tätä tarvitaan demokratioidemme elinkelpoisuuden turvaamiseksi. Köyhimmässä asemassa olevat tulee huomioida.

Ihmisillä on tarve liikkua paikasta toiseen, mikä ei tarkoita välttämättä tarvetta sähköautoille. Kuinka tehdään kestävistä tuotteista ja kestävistä valinnoista helpoin vaihtoehto? Vuoropuhelua on korostettu, mutta se tulisi ulottaa pidemmälle ja korostaa oikeutta viralliseen osallistumiseen ja muutoksenhaku - ja vireillepano-oikeuteen. Myös luontoon pääsyn turvaaminen on tärkeää. Seuraava lainsäädäntökierros edellyttää uutta vihreän kehityksen ohjelmaa.

Komissaari Hoekstran mukaan keskustelu jatkuu. Yksimielisyys vallitsee siitä, miksi oikeudenmukainen siirtymä on tarpeen, ja myös siitä, mitä on tehtävä? Kuinka tämä kaikki rahoitetaan? Jokaisella ratkaisulla on poliittisia vaikutuksia, joita on harkittava.

Tiistai 16.1.2024

Keskusteluteema: Kiertotalous ja kestävä resurssien hallinta; kiertotalous kolmoiskriisin ratkaisemisen kulmakiveksi

Puheenjohtaja **Belgian ilmasto- ja ympäristöministeri Zakia Khattabi** avasi epävirallisen ministerikokouksen ja totesi, että kiertotalous on yksi Belgian pj-kauden prioriteeteista. Paljon on tapahtunut green dealin aloitteiden myötä, mutta tärkeää on myös keskustella seuraavista askelista. Vaikka paljon on tapahtunut, on kehitys liian hidasta, ja kiertotalouden hyödyt eivät ole nähtävillä. Tähän saakka olemme satsanneet kestävään energiaan ja tulevaisuudessa meidän pitää keskittyä kestävään luonnonvarojen käyttöön. Kolmoiskriisiä ei voi ratkaista edistämällä kiertotaloutta haavoittuvimpien kustannuksella, vaan siirtymä edellyttää oikeudenmukaista siirtymää. Tulevien vuosien prioriteetti on integroitu lähestymistapa sekä miten luonnonvarojen käyttö globaalisti saadaan kestävälle tasolle.

Komissaari Virginijus Sinkevičius kiitti Belgiaa aloitteellisuudesta. Kiertotalous on keskeinen green dealin pilari, jota kaikki sidosryhmät tukevat. Toimintasuunnitelman hyväksymisen jälkeen on tapahtunut paljon, ja kiertotalous vahvistaa kykyämme olla vahva ja sopeutua muutoksiin. Muutoksen aikaansaaminen vie kuitenkin aikaa. Juurisyy on kestämätön luonnonvarojen käyttö ja ilman kiertotaloutta ei ole hiilineutraalisuutta. Komissaari painotti, että nyt tarvitaan kiertotalouden tehokasta toimeenpanoa eri tasoilla. Kiertotalous on osa eurooppalaista ohjausjaksoa ja se on myös noussut kansallisiin ilmastosuunnitelmiin. Euroopan kiertotalous on riippuvainen myös kansainvälisistä materiaalivirroista, joten kansainvälinen ulottuvuus on tulevaisuudessa entistä tärkeämpää.

Kokouksessa kuultiin kaksi keskustelua alustavaa puheenvuoroa tulossa olevista kiertotalouteen liittyvistä raporteista.

Amsterdamin yliopiston professori ja Kansainvälisen luonnonvarapaneelin (IRP) jäsen Hans Bruyninckx esitteli IRP:n valmisteilla olevaa viidettä raporttia 'Global Resources Outlook 2024' (GRO '24), joka julkaistaan virallisesti helmikuussa 2024 YK:n ympäristökokous UNEA-6:ssa. Raportin pääviesti on “kestävä materiaalien käyttö, puuttuva linkki oikeudenmukaiseen ja kestävään tulevaisuuteen” (Sustainable resource use: the missing link for a just and sustainable future). Raportissa on mallinnuksen avulla arvioitu tulevia trendejä ja näyttää siltä, että globaalin materiaalikysynnän lisäksi globaalin talouden materiaali-intensiteetti on edelleen kasvussa. Luonnonvarojen käyttö on kolminkertaistunut 50 vuodessa ja kasvaa noin 2,3 % vuodessa. Luonnonvarojen käyttö (louhinta ja prosessointi) on keskeinen tekijä kolmoiskriisin taustalla: 55 % kasvihuonekaasupäästöistä, 90 % vaikutuksista maankäytön aiheuttamaan luontokatoon ja 40 % hiukkasiin liittyvästä pilaantumisesta aiheutuu luonnonvarojen käytöstä.

Eriarvoisuus luonnonvarojen käytössä on ratkaistava osana lähestymistapaa, jolla edistetään luonnonvarojen kestävää tuotantoa ja kulutusta globaalisti. Korkean tulotason maat käyttävät asukasta kohti kuusi kertaa enemmän materiaaleja ja aiheuttavat kymmenen kertaa enemmän ilmastovaikutuksia asukasta kohden kuin pienituloiset maat. Vuoden 2000 jälkeen keskitulotason maiden materiaalijalanjälki asukasta kohden on yli kaksinkertaistunut ja lähestyy korkean tulotason maiden jalanjälkeä, mutta ilmastovaikutus asukasta kohti on noin puolet korkea tulotason maiden vastaavasta.

Osana GRO´24 -katsausta toteutettu kestävyysskenaario (Sustainability Transition 2060) osoittaa, että luonnonvarojen kulutusta on mahdollista vähentää ja samalla kasvattaa taloutta ja lisätä hyvinvointia. Skenaarion mukaan talous voi kasvaa 3 %, luonnonvarojen kulutus vähentyä 30 %, kasvihuonekaasupäästöt vähentyä 83 % ja energiankulutus vähentyä 27 %. Samalla inhimillisen kehityksen indeksi (HDI) paranee kaikissa tuloluokissa.

Nykyistä lähestymistapaa, jossa keskitytään lähes yksinomaan tarjontapuolen (tuotanto) toimenpiteisiin, on täydennettävä paljon voimakkaammalla panostuksella kysyntäpuolen (kulutus) toimenpiteisiin. Ruokavalioon liittyvät muutokset (eläinproteiinin kulutuksen ja ruokahävikin vähentäminen) voivat vähentää ruoantuotantoon tarvittavan maa-alan tarvetta 5 % ja samalla taata kaikille tasaisemmin riittä-

vän ravinnon. Liikkumistarpeen vähentäminen voi vähentää siihen liittyviä materiaalivarantovaatimuksia (-50%), energiantarvetta (-50%) ja kasvihuonekaasupäästöjä (-60%) vuoteen 2060 mennessä nykykehitykseen verrattuna. Rakentamisessa kiertotaloustoimet voivat vähentää rakennusmateriaalivarastoja 25 prosenttia vuoteen 2060 mennessä, mikä johtaa energiankysynnän 30 prosentin laskuun ja kasvihuonekaasupäästöjen 30 prosentin laskuun nykysuuntauksiin verrattuna.

Johtopäätöksenä GRO '24 korostaa luonnonvarojen roolia kolmoiskriisin ratkaisemisessa. Luonnonvarat on unohdettu ulottuvuus. Tarvitaan kunnianhimoisia toimia ja suunnitelmia, jotka edellyttävät vahvaa hallinnollista kehystä. EU:n näkökulmasta hallinnollinen kehys voisi tarkoittaa tieteeseen perustuvia tavoitteita, seurantakehystä ja monitorointia, integrointia eri politiikka-alueisiin, verotuksellisia keinoja sekä markkinaohjausta.

Raportin mukaan tarvitaan rohkeita politiikkatoimia. Luonnonvarojen hallinta tulisi sisällyttää osaksi kansainvälistä kestävän kehityksen agendaa ja kansainvälisiä ympäristösopimuksia. Lisäksi tulisi määritellä globaalit ja kansalliset luonnonvarojen tiekartat. Rahoitusta tulisi suunnata tukemaan kestävää luonnonvarojen käyttöä sekä sisällyttää ympäristö- ja sosiaaliset kustannukset hintoihin. Kaupalla on keskeinen rooli reiluuden ja kestävyyden edistämisessä sekä resurssien lisäarvon mahdollistamisessa tuottajamaissa. Kestävän kulutuksen valtavirtaistaminen sekä kiertotalouden ratkaisujen ja liiketoimintamallien luominen on keskeistä.

Euroopan ympäristökeskuksen (EEA) pääjohtaja Leena Ylä-Mononen totesi, että EEA on samoilla linjoilla GRO´24 raportin havaintojen kanssa. EEA:n 'Tilannekatsaus kiertotaloudesta 2024' raportti, joka julkaistaan maaliskuussa, tarkastelee kiertotalouden nykytilaa sekä keinoja kiihdyttää siirtymää kiertotalouteen. Raportin mukaan EU ei edisty kiertotaloudessa, vaan päinvastoin. 8. ympäristöohjelman tavoite vähentää merkittävästi Euroopan materiaalijalanjälkeä ei toteudu, sillä materiaalien kulutus on noussut vuodesta 2010 (6,5 milj. tonnia v. 2010 ja 6,6 milj. tonnia v. 2022). Jätelaissa on tavoitteena vähentää jätteen syntymistä, mutta jätettä syntyy entistä enemmän ja kunnianhimoisemmat kierrätystavoitteet eri jätejakeille eivät ole nostaneet kokonaiskierrätysastetta, vaan se on vakiintunut alle 50 %:n tason. EU:ssa on tavoitteena kaksinkertaistaa kiertotalousaste (CMU) v. 2030 mennessä, mutta kiertotalousaste ei ole noussut merkittävästi vuodesta 2010.

EEA:n huomio on, että luonnonvarojen rajallisen määrän ja 100-prosenttisen kierrätyksen mahdottomuuden vuoksi on välttämätöntä vähentää luonnonvarojen kulutusta. Lisäksi tarvitaan palveluihin pohjautuvia ratkaisuja, olemassa olevia tuotteita tulisi käyttää tehokkaammin ja pidempään kestävinä, jotta tuotteista saadaan lisäarvoa ja tarve korvaaville tuotteille vähenee. Korkealaatuinen kierrätys on myös tärkeää, jotta suuria määriä kierrätettyjä raaka-aineita voidaan palauttaa tuottavaan käyttöön.

EEA:n suosituksia tulevalle kiertotalouspolitiikalle on: sitovampi ja tavoitteellisempi kiertotalouspolitiikka, laadukas kierrätys, kiertotalouden mukainen tuotesuunnittelu, oikeat taloudelliset ohjauskeinot, arvoketjukohtaiset tavoitteet, kysyntäjousto ja riittävyys (sufficiency) sekä globaali johtajuus.

Keskustelu

Puheenjohtaja oli valmistellut kaksi kysymystä kiertotaloudesta keskustelun pohjaksi:

1. *Miten voimme varmistaa, että kiertotalous edistää yhtenäisellä tavalla ilmaston neutraaliutta, biodiversiteetin palauttamista ja nollapäästötavoitteita, ja päinvastoin? Millainen rooli kysyntäpuolen toimenpiteillä voisi olla? Löytyykö hyviä esimerkkejä alueelliselta, kansalliselta tai EU-tasolta?*

2. *Miten voimme vahvistaa EU:n ohjaus- ja hallintajärjestelmää nopeuttaaksemme ja vahvistaaksemme siirtymistä kiertotalouteen ja kestävään luonnonvarojen hallintaan? Mitkä ovat keskeiset rakennuspalikat, edellytykset ja yksityiskohtaiset säännöt tällaisten puitteiden luomiseksi? Löytyykö inspiroivia esimerkkejä?*

Kaikki jäsenvaltiot pitävät tärkeänä jatkaa kiertotalouden edistämistä sekä näkivät tarpeelliseksi vahvistaa kiertotaloustoimia ja –politiikkaa. Keskustelussa korostettiin tarvetta integroida kiertotalous muille politiikka-alueille ja sektoreille. Muutama ministeri (ES, LV) puhui Green deal 2.0 tarpeesta. Monissa puheenvuoroissa (ES, LUX, DE) korostettiin, että tulevassa kiertotalouspolitiikassa tulisi olla kysyntälähtöinen lähestymistapa. Kysyntälähtöisessä lähestymistavassa painottui (ES, DE, AT, SUI, PT) julkiset hankinnat keinona edistää kiertotaloustavoitteita sekä taloudelliset ohjauskeinot. IE nosti esiin tarpeen luoda lainsäädäntöä kannustamaan kiertotaloutta tukevaa kysyntää sekä ottaa käyttöön maksuja, jotka kannustavat välttämään kertakäyttöä. HR mm. esitti tarpeen alentaa käytettyjen tuotteiden verotusta sekä poistaa haitalliset tuet. EE korosti tarvetta keventää lainsäädäntöä. RO, BG, LT ja PT korostivat, että tulevassa kiertotalouspolitiikassa tulee painottaa yrityksiä.

BG piti myös tärkeänä, että tulevassa kiertotalouspolitiikassa on yrityspainotus. BG on kehittämässä hiilineutraaleja teollisuusalueita, jotka edistävät yritysten välistä yhteistyötä ja samalla myös materiaalien tehokkaampaa käyttöä. Lisäksi on tarve kehittää lohkoketjuteknologiaa sekä tekoälyä jäljitettävyyden parantamiseksi.

RO korosti tutkimuksen tarvetta sekä digitalisaation merkitystä materiaalien jäljitettävyyden parantamiseksi sekä tuotteiden käyttöiän pidentämiseksi. Tarvitsemme kysyntälähtöisiä ratkaisuja ja julkisia hankintoja, mutta tietoisuuden puute on haaste.

LUX korosti puheenvuorossaan, että kiertotalouden edistämisessä on jatkossa painotettava toimia, jotka keskittyvät kysyntään. Lainsäädännön lisäksi tarvitaan taloudellisia kannustimia sekä toimialoille tiekarttoja. On myös tarve myös kehittää seurantajärjestelmää ja kiertotalouden indikaattoreita, jotta voimme arvioida miten toimet vaikuttavat.

PL totesi, että tarvitsemme tiekartan tai toimintasuunnitelman ja tärkeää olisi myös seurantajärjestelmä ml. toteutumisen seuranta yritysten ja kaupunkien tasolla. Taloudelliset instrumentit sekä alkuettä loppupään materiaaleille (input ja output materials). Neitseelliset materiaalit joskus halvempia kuin kierrätetyt materiaalit. Kannusteita liiketoiminnalle. Maailmanlaajuinen toiminta on tärkeää.

AT totesi, että tarvitaan sekä kysyntään että tarjontaan liittyviä ohjauskeinoja jatkossa. Toisaalta meidän pitää EU-tasolla toimeenpanna jo sovittuja aloitteita: toteuttaa tekstiilien hävittämiskielto ja toimeenpanna ekosuunnittelulainsäädäntöä nopeasti. Myös AT korosti julkisten hankintojen roolia muutoksessa. AT:ssa on otettu käyttöön taloudellisia kannustimia kuten korjausseteli sekä ilmastolippu joukkoliikenteessä. Itävallassa on myös valmisteilla kiertotalousstrategia.

DK totesi, että kiertotalouden toimintasuunnitelmat ovat olleet onnistuneita, mutta nyt tarvitaan vielä kunnianhimoisempi suunnitelma, joka vähentää kulutuksen jalanjälkeä rakentamisessa, ruoantuotannossa ja kriittisten raaka-aineiden kulutuksessa.

DK, SE ja NO pahoittelivat, ettei komissio ole antanut ehdotusta Reach-asetuksen muutokseksi ja sen pitäisi olla tulevan komission agendalla. Kemikaalilainsäädännön kehittämiselle on kiire ja tarve.

SE toi puheenvuorossaan kemikaalien lisäksi esiin Ruotsin toimia mm. eri sektoreiden vähähiiliset tiekartat, jotka pitävät sisällään kiertotaloustoimia, useita hankkeita tekstiilien poistolaitosten perustamiseksi, ja läpimurto on lähellä sekä perusteilla olevan maailman suurimman muovien kierrätyslaitoksen.

FR korosti myös kysyntälähtöistä lähestymistapaa, ja esitti, että ekosuunnittelu pitäisi ulottaa kaikkiin tuotteisiin. Ranskassa on käytössä ’bonus malus’-malli keinona kannustaa tuottajia edistämään uudelleenkäyttöä ja korjaamaan tuotteita. Rahoitusta sekä alennettuja veromalleja suunnataan myös korjaamiseen elinkaaren pidentämiseksi.

IT korosti yksityisen rahoituksen tarvetta sekä verokannustimia. Meidän täytyy kiinnittää huomiota myös kulutukseen – erityisesti tekstiilit, elektroniikka ja rakennukset. IT pitää kiertotaloutta globaalilla agendalla ja kiertotalous on yksi sen prioriteeteista G7-kokouksessa kesällä 2024. Lisäksi painottavat Brasilian kanssa kiertotaloutta G20-maiden piirissä.

DK muistutti globaalista näkökulmasta ja totesi nostavansa säännöllisesti kiertotalouden kv. keskusteluissa agendalle. DE pitää tärkeänä, että neuvotteluissa olevista kiertotalouden aloitteista päästään yhteisymmärrykseen ja korosti erityisesti pakkausasetuksen tärkeyttä. DE:ssa on valmistumassa kansallinen kiertotalousstrategia keväällä.

EL totesi, että komission ehdotukset ovat olleet kunnianhimoisia ja ideologisia, ja unohtavat aika ajoin realiteetit. Tuotesuunnittelussa EU:lla on ilman muuta tärkeä rooli, koska kyse on sisämarkkinoista. Kemikaalikierrätys on kannattavaa. Kuluttajamuutokset ovat haastavia ja tässä tarvitaan taloudellisia kannusteita – mm. Kreikassa kalastajille maksetaan meriroskan keräämisestä.

NL muistutti, että kaikki kytkeytyy yhteen. Systeeminen muutos ei ole vain kiva saada, mutta myös pakko. Jatkossa keskeisiä kysymyksiä on riittävyys ja kulutuksen rajoittaminen. Hallitusten on luotava kannustimia ja strategioita. Viime vuonna valmistui Hollannin kiertotalousohjelma, jossa on tavoitteellisempia ja velvoittavampia toimia. Käyttöön on tarkoitus ottaa erilaisia hinnoittelu -, norminasettelu - ja elvytystoimia. Tasapuolisten toimintaedellytysten varmistamiseksi tarvitsemme kuitenkin EU-lainsäädäntöä sekä keskustelua sidosryhmien kanssa.

FI totesi, että dekarbonisaation ja dematerialisaation tulisi edetä käsi kädessä. Yksi vaihtoehto olisi integroida kiertotalous nykyisiin ilmastotavoitteisiin ja/tai vuoteen 2040 ilmastotavoitteisiin. Tarvitsemme myös kunnianhimoisia kansallisia politiikkoja. FI esitti, että jäsenvaltioiden tulisi asettaa tavoitteita luonnonvarojen käytön vähentämiseksi ja strategisen omavaraisuuden lisäämiseksi. EU:n jäsenvaltioiden tulisi kehittää kansallisia kiertotalouden suunnitelmia tai tiekarttoja sekä raportoida keskeisistä indikaattoreista, kuten materiaalijalanjäljestä, materiaalinkulutuksesta ja kiertotalousasteesta. FI kertoi Suomen tavoitteista, skenaariotyöstä ja tavoitteesta sitoutua yhdessä edistämään kiertotaloutta vapaaehtoisten sitoumusten kautta. Tarvitaan myös kiertotaloutta tukevaa EU-lainsäädäntöä. Luonnonvarojen käytön vähentäminen tulisi olla keskeinen osa EU:n ympäristöohjelmaa sekä tulevia aloitteita ja lainsäädäntöä.

SI nosti esiin tarpeen ottaa käyttöön innovatiivisia lähestymistapoja kiertotalouden edistämiseksi. Meidän pitäisi käynnistää yhdessä tutkimuslaitosten kanssa teknologisia demonstraatiohankkeita. Kiertotalouden edistäminen edellyttää taloudellisia kannusteita kuten vihreää budjetointia, veroreformia, haitallisten tukien poistoa sekä julkisia hankintoja. SI ehdotti, että komissio järjestäisi maailman ylikulutuspäivänä huhtikuussa tapahtuman.

Pj kiitti keskustelusta ja summasi, että kiertotaloudella on selvästikin jatkossakin oltava tärkeä rooli ja meidän on syytä arvioida synergioiden edistämiseksi tarvetta vihreän kehityksen ohjelma 2.0:lle. Lisäksi tarvitaan kansallisia strategioita. Kesäkuun ympäristöneuvostoon valmistellaan päätelmät EU:n 8. ympäristöohjelman väliarvioinnista, jossa esitetään johtopäätöksiä ilmastosta, oikeudenmukaisesta siirtymästä sekä kiertotaloudesta. BE järjestää jäsenvaltioiden asiantuntijoille työpajan 17.4.2024.

Suomen edustajat
ympäristö- ja ilmastoministeri Kai Mykkänen
ympäristöneuvos Taina Nikula

Asiakirjat
Napsauta tähän ja kirjoita keskeisimpien kokouksessa käsiteltyjen asiakirjojen asiakirjanumerot ja tarvittaessa nimet

Liitteet Napsauta tähän ja kirjoita liitteet

Viite Napsauta tähän ja kirjoita viite